

Wim Wijnands

Niet fietsen op zondag

Kleine kroniek van een gereformeerde jeugd

leesproef

MERWEBOEK | SLIEDRECHT

leesproef

NUR 704
ISBN 978-90-5787-158-0

©2012 Merweboek
Postbus 217, 3360 AE Sliedrecht, tel. 0184-410224

www.merweboek.nl

Illustraties omslag en binnenwerk: Wim Wijnands

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zondervoorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Een bescheiden woord vooraf	7
Kind en badwater	9
Jong	11
Zondag	16
Er juicht een toon, er klinkt een stem	23
Mannen van gezag	27
Bijbeltaal en moedertaal	38
Politiek	43
Goede tijding	46
Hupsakee en tralala	49
Je moet God niet te vaak lastigvallen	53
Oudejaarsavond met dr. E. Laurillard	56
Jeugddienst	61

Een bescheiden woord vooraf

door Anne van der Meiden

Het zij mij vergund met een ongebruikelijke opmerking uw toegang tot dit kostelijke boekje enigszins te vertragen. Het lijkt mij oprecht zonde van de ruimte en uw tijd die ik in beslag neem, aangezien hier nog een extra irenisch en relativerend verhaal uit het rijke leven van de gereformeerde Nederlanders had kunnen staan. Eerbiedigen wij echter de wens van de schrijver en laten wij hem vooraf en van harte gelukwensen met deze fraaie, soms aandoenlijke terugblik.

De jong bejaarde, ex-dolerende auteur verstaat de kunst terug te blikken zonder 'vroggerzeerte' (een vertaling van het begrip nostalgie in het Nedersaksisch), maar hier en daar ervaar je toch onder het lezen een kleine emotionele 'hik' in zijn pen. In zijn ogen en herinneringen is plaats voor oprechte empathische, weemoedige confrontatie met veel wat voorgoed en onverklaarbaar snel verdwenen is. Dat voorbije gereformeerde leven betekende onnoemelijk veel voor talloze, toegewijde mensen. Het was doortrokken van een vrome vanzelfsprekendheid, overdekt met een zelfverzekerde blijdschap. Scherp, maar mild getekend draven ze nog eens voor ons op: de getrouwe volgelingen, de koster, de organisten, de ouderlingen en de herders en leraars, met een knipoog naar de leiders van jongelings- en knapenverenigingen. Het ligt Wim Wijnands nog zeer na aan het hart, ook al nam hij afstand van de inhoud van dit alles.

Het is een dierbaar document geworden, irenisch en humorvol, verre van bitter of machteloos verwijtend. De vele duizenden die dit boekje zullen kopen, hoeven niet meer te strijden over de vraag of de slang in het paradijs zintuiglijk waarneembaar heeft gesproken en ze drommen niet meer samen in benauwde zaaltjes om te discussiëren over de veronderstelde wedergeboorte of het supra- en infralapsarisme. We hebben in onze dagen andere zorgen aan het hoofd, als het om kerk en kerkelijk leven gaat.

Grijp moed en sla deze bladzijde om en geniet van een dolerend bad. Wijnands staat er begripvol en glimlachend bij te kijken: ja, ja, broeders en zusters, zo was het, weet u het nog? We gunnen hem dat kostbare genoeg.

leesproef

Kind en badwater

Aangezien ik uit een onverdacht protestants-christelijk nest kom, stuurden mijn ouders mij indertijd naar een school die naar de uitermate gelovige koningin Wilhelmina genoemd was en waar, om alle misverstand de grond in te boren, met vergulde letters ‘*School met den Bijbel*’ op de voorgevel prijkte, terwijl de wand van de hal voorzien was van de tekst ‘*De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid*’. Inmiddels is het gebouw een appartementencomplex voor senioren geworden, voor wie de relevantie van beide opschriften wat minder klemmend geworden zal zijn.

Op dit instituut onderwees men mij in alle denkbare christelijke en maatschappelijke deugden, waardoor ik uiteindelijk kans gezien heb een fatsoenlijk ambt te verwerven, maar bovendien lieten mijn pedagogen niet na mij en mijn medeleerlingen ervan te overtuigen dat alleen onze geloofsgenoten het bij het rechte eind hadden. Rooms-katholieke en openbare kindertjes verdienden weliswaar enig medelijden omdat zij te gelegener tijd in de hel terecht zouden komen, maar zij dienden toch vooral met wantrouwen bekeken te worden, daar hun loszinnige levenswandel ons tot heilloze afgunst zou kunnen inspireren.

Nu stond er in de directe omgeving van ons schoolgebouw helaas ook zowel een openbare als een katholieke school, waar men de jeugd evenzeer van de eigen voortreffelijkheid trachtte te doordringen. Het spreekt vanzelf dat dit tot enige spanningen aanleiding gaf. Wanneer wij op weg naar het gymnastieklokaal de speelplaats van de openbare school passeerden, was er altijd wel een van mijn klasgenoten die luidkeels ‘*openbare stinksigaren!*’ riep, waarop het ongelovige volk, dat niet zo precies van kerkelijke verschillen op de hoogte was, antwoordde met de strijdkreet ‘*katholieke elastieken!*’

Uit de aard der zaak voelden wij ons daar niet werkelijk door aangesproken, bovendien meenden wij in zekere zin onschendbaar te zijn, omdat er eenvoudig op ‘*protestanten*’ weinig te rijmen valt.

Groot was dan ook onze ontzetting toen op een van de talloze heiligendagen waarop de Sint-Jozefschool vrij had, een bandeloze troep katholieke knaapjes bij het hek van onze school samendromde en ons uitschold voor *protestante olifanten*. Alleen het doortastend optreden van onze bovenmeester, energiek geassisteerd door de struise juffrouw van de tweede klas, met wie hij pleinwacht had, voorkwam op dat moment een gepassioneerde godsdienstoorlog.

De tijden zijn inmiddels veranderd. De school die ik met aantoonbaar goed gevolg doorlopen heb, is nu met de katholieke en de openbare verenigd tot een 'samenwerkingsschool', en men heeft mij onlangs verzekerd dat er eendrachtig hervormingsdag, carnaval, suikerfeest en 1 mei gevierd wordt.

Dit is een ontwikkeling die wij met gepaste bezorgdheid dienen gade te slaan. De Nederlandse cultuur heeft in het buitenland een zekere faam verworven door haar verbijsterend atomische aard, waarvan ons verzuilde onderwijssysteem een karakteristieke exponent is. Het is aanbevelenswaardig om bij het weggoien van het badwater even na te gaan of daarmee niet tegelijkertijd het kind in het riool verdwijnt. Om dat kind gaat het ten slotte, hoe je het ook bekijkt.

Jong

Ongewijfeld gewaarschuwd door het tweede vers van Genesis 6, waarin verteld wordt dat ‘het geschiedde dat Gods zonen de dochteren der menschen aanzagen dat zij schoon waren’ en dat dat tot een hoop ellende aanleiding gegeven had, hadden de gereformeerde mannenbroeders het kerkelijk jeugdwerk zorgvuldig naar sekse verdeeld. Wij hadden derhalve een knapenvereniging ‘Samuel’, een meisjesclub ‘Mirjam’, een jongelingsvereniging ‘Jonathan’ en een meisjesvereniging ‘Martha’.

Als calvinistisch jongere werd men geacht lid van deze clubs te zijn en er daar niet de kantjes van af te lopen. Op de knapenvereniging al, die van het twaalfde tot en met het vijftiende levensjaar bezocht diende te worden, werd wekelijks bij toerbeurt door een van de leden een inleiding gehouden. De beklagenswaardige die aan de beurt was, had weken van tevoren een spannend bijbelverhaal opgezocht en was daarmee met behulp van de kinderbijbel en geassisteerd door zijn ouders, broers, zussen en goedwillende ooms en tantes aan de slag gegaan. Meestal leidde dat tot een wat onhandig opstel, dat soms voorzien was van een soort toepassing waarin zonder veel moeite het vernuft van meer ervaren gelovigen te constateren viel.

Wanneer het moment van verschrikking was aangebroken stond de inleider star van de zenuwen achter een kathedertje, vastbesloten om zonder zijn auditorium aan te kijken in een zo hoog mogelijk tempo zijn verhaal af te werken.

Hoewel zich bij de keuze van de onderwerpen een opmerkelijke voorkeur voor bloederige geschiedenissen en onverschrokken geloofshelden uit het Oude Testament voordeed, was de aandacht van het publiek over het algemeen tamelijk lauw en verliep de onvermijdelijke bespreking van het referaat nogal moeizaam.

Het meest aantrekkelijke gedeelte van de

vergadering kwam na de pauze, als de leider van de club een profaan verhaal vertelde of voorlas en men zich op gepaste wijze kon wijden aan allerlei vormen van vermaak die niets te maken hadden met het geestelijk leven in het algemeen en met het zojuist behandelde onderwerp in het bijzonder.

Maar als men de leeftijd van zestien jaar bereikt had, was het uit met de pret. “Wanneer ik een man geworden ben, zoo heb ik te niet gedaan hetgeen eens kinds was,” verklaarde Paulus. In de kerk werd ervan uitgegaan dat men op z'n zestiende zo langzamerhand bij die mijlpaal in de buurt kwam en dat Paulus' visie op de ontwikkelingspsychologie zonder problemen ook naar de vrouwelijke kunne getransponeerd mocht worden.

Op 'Jonathan' en 'Martha' werden dan ook van dik hout ferme planken gezaagd. Hier werd met verhitte koppen gediscussieerd over de evolutietheorie en de predestinatieleer, je hoorde er ferme uitspraken over 'de vrouw in het ambt', de functie en het nut van engelen werd aan een kritische beschouwing onderworpen en eens heeft een mijner medejongelingen, die een lezing over de denkbeelden van Nietzsche had bijgewoond, aangetoond dat God volstrekt niet bestond, waarna hij de vergadering met opgeheven hoofd verliet en terstond als lid geroyeerd werd.

Over de meisjesverenigingen is nooit zoveel te doen geweest, maar de jongelingsverenigingen hebben het in de kerkhistorische kritiek later zwaar te verduren gekregen. Er zaten betweterige, eigenwijze, steile jongelieden op, die urenlang gewichtig konden bomen over halfbegrepen theologische problemen, terwijl ze die tijd heel wat beter hadden kunnen besteden door een gezonde fietstocht te maken of het gras te maaien.

Dat mag allemaal waar zijn, maar toch valt dat negatieve oordeel wel wat te relativieren. Ze toonden in ieder geval de bereidheid om zich op gezette tijden te concentreren op geloofs- en levensvragen waar ze op de fiets of tussen het onkruid niet direct aan toe zouden komen. Maar bovendien leerden ze door schade en schande dat het niet verstandig is om boude stellingen te poneren zonder die met deugdelijke argumenten te kunnen onderbouwen, want ook al beseften zij terdege 'hoe goed, hoe lief'lijk 't is dat zonen / van 't zelfde huis als broeders samenwonen, / daar 't liefdevuur niet wordt verdoofd', dat weerhield hen

er niet van elkaar bij voorkeur op schriftuurlijke gronden stevig onderuit te halen.

Eenmaal per jaar, bij de zogenaamde ‘jaarvergadering’, presenteerden de jeugdverenigingen zich gezamenlijk aan een breed publiek, samengesteld uit familieleden tot in verre graad en vele vaak min of meer bejaarde huisgenoten des geloofs, die behoefte hadden aan een keurig verzetje. Nooit werd dit evenement op donderdagavond gehouden, omdat Johan Bodegraven dan met zijn fameuze ‘Mastklimmen’ teveel potentiële belangstellenden aan de radio zou kluisteren.

Ruim voor de aanvang van de bijeenkomst was de vergaderzaal bij de kerk tot de laatste plaats gevuld. Er heerste een wat geforceerd opgewekte sfeer van mensen die zich uitputten in luidruchtige amicale conversatie, terwijl ze zich toch niet helemaal konden losmaken van het idee dat ze zich op enigszins gewijde grond bevonden, waar de wereld nu ook weer niet al te opzichtig behoorde te domineren.

Diezelfde tweeslachtigheid kwam ook uit in het programma van de avond. Een veelbelovende jongeling, die het wellicht nog eens tot dominee zou brengen, hield een doorwrochte inleiding – nooit viel die eer aan een lid van ‘Martha’ te beurt –, er was ruimte voor een wat lichtvoetiger bijbelquiz met vragen als ‘hoe heette de vader van de zonen van Zebedeus’ en ‘hoeveel mensen zaten er in de ark van Noach?’ en de jongste generatie vertederde de aanwezigen met het reciteren van snaakse gedichtjes. Zo heb ik als werkend lid van de knapenvereniging meermalen succes gehad met de voordracht van verzen van Bernardus van Meurs, die weliswaar jezuïtenpater geweest was, maar om wiens literaire werk blijkbaar ook in calvinistische kring onbekommerd gelachen mocht worden.

Onder het hoofd ‘Kerkelijk Jeugdwerk’ viel natuurlijk ook de wekelijkse catechisatiebijeenkomst, niet zonder vrees tegemoet gezien door de catechisanten, van wie verwacht werd dat ze elke week een ‘Zondag’ uit de Heidelbergse Catechismus van buiten geleerd hadden en dat ze die zonder al te veel haperingen en eigen tekstvarianten konden opzeggen.

Dat was geen kleinigheid. Niet alleen hadden wij geen flauw idee van de ‘vervloekte afgoderij’ waaraan men zich in de ‘Paap-

sche Mis' te buiten ging en al evenmin stond ons scherp voor ogen wat er bedoeld werd met een 'kuisch en ingetogen leven', waarin blijkbaar geen ruimte was voor 'echtbreken en diergelijke schandelijkheden', maar bovendien hadden de kerkelijke overheden het overbodige moeite gevonden om het zestiende-eeuwse Nederlands van Caspar Olevianus en Zacharias Ursinus een beetje aan te passen aan het bevattingsvermogen van calvinistische pubers, die er vier eeuwen later een degelijk normen- en waardenbesef mee moesten ontwikkelen. Die catechisatie-uurtjes waren dan ook een kwelling voor zowel de dominee, die in zijn opleiding weliswaar een machtige hoeveelheid theologie tot zich genomen had maar die op pedagogisch terrein aanzienlijk minder stevig toegerust was, als voor zijn leerlingen, voor wie de vraag 'Wat zijn de sleutelen des hemelrijks?' hoofdzakelijk interessant was omdat er een betrekkelijk kort en dus gemakkelijk te leren antwoord bij hoorde. Maar de verhandeling die hun herder en leraar daaraan vastknoopte was er niet een om ademloos naar te luisteren.

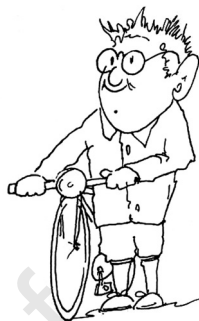
Dat gold voor vrijwel alle Zondagen die ter sprake kwamen. De dominee deed aandoenlijk zijn best om ze enigszins begrijpelijk te maken, maar de reacties van zijn luisteraars gaven onduidelijk aan dat hij op rotsen aan het ploegen was. Omdat hij wist dat herhaling de moeder der wetenschap is, informeerde hij eens onverhoeds bij een van mijn lotgenoten, toen we Zondag 2 al lang achter de rug hadden, of die nog wist waaruit hij 'zijne ellende' kende. De arme knaap, die net met veel inzet een poppetje aan het tekenen was, verschoot van kleur en stamelde: "Uit de catechismus, geloof ik, dominee." Ofschoon dit antwoord er niet in alle opzichten naast was, kwam het hem op een pastorale reprimande te staan, want forsere machtsmiddelen had onze predikant niet tot zijn beschikking. Vergeleken met andere onderwijsgeevenden was hij in dit opzicht sterk in het nadeel. Hij kon zijn leerlingen niet laten doubleren, en strafregels laten schrijven paste ook niet in de sfeer van zijn onderricht. Natuurlijk had hij enig gemak van zijn bijzondere status als intermediair tussen hemel en aarde, maar naarmate het uur vorderde leek de kerkelijke jeugd daar steeds minder door geïmponeerd. In een vlaag van pedagogische creativiteit ontwierp hij daarom een fel gele kaart waarop wangedrag en absentisme genoteerd werd en die hij vervolgens per post bij

de euveldader thuis liet bezorgen, in het vertrouwen dat diens ouders de zaak bevredigend zouden regelen. Mijn oudste broer, die het bezoeken van de catechisatie niet als volstrekte prioriteit beschouwde, heeft menig benauwd kwartier achter de voordeur doorgebracht om de post op te vangen en het bewijs van zijn zondige nalatigheid te verdonkeremanen. Dat moest een keer verkeerd aflopen, maar de onvermijdelijke schrobbering viel nogal mee toen hij tot zijn verdediging aanvoerde dat 'wij alzoo verdorven zijn, dat wij ganschelijk onbekwaam zijn tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad' en dat niet van hem verwacht mocht worden dat hij een uitzondering op die regel vormde. Want bij de behandeling van Zondag 3 was hij wel degelijk aanwezig geweest.

leesproef

Zondag

De gereformeerde zondag is in de herinnering van veel tot minder rechtzinnigheid afgegleden gelovigen een dag van grauwe, mistroostige verveling, waarop van allerlei aantrekkelijke vormen van vrijetijdsbesteding geen sprake kon zijn, aangezien je daarmee op de dag des Heren je kansen op de eeuwige zaligheid lelijk op de tocht kon zetten. Activiteiten die doordeweeks tot het normale dagprogramma gerekend konden worden, bleken op zondag plotseling bedenkelijke dimensies te hebben. Fietsen op zondag kwam niet te pas en ook voetballen, zwemmen of schaatsen diende je dan uit je hoofd te zetten.

In gezinnen met opgroeiende kinderen gaf dat af en toe aanleiding tot theologische disputen. Mijn vader, die dankzij jarenlang ouderlingschap dit type discussies geharnast aanging, citeerde dan het vijfde gebod, waarin duidelijk gemaakt wordt dat de Heere de sabbatdag gezegend en geheiligd heeft, en hij legde vervolgens uit dat dat niet alleen betekende dat de zondag aan God gewijd diende te worden, onder andere door op die dag tweemaal naar de kerk te gaan, maar dat het ook een dag moest zijn waarop je voor het overige niet maar kon doen of er niets aan de hand was.

Toen mijn jongste zus daar eens tegen inbracht dat haar vriendinnetje wel degelijk op zondag mocht fietsen, ofschoon haar moeder secretaresse was van de gereformeerde vrouwenvereniging 'Wees een Zegen', knikte mijn vader bezorgd. Hij was van dat bedenkelijke feit op de hoogte, wij mochten ons echter door wie dan ook niet op het hellende vlak laten lokken. De ouders van Greetje waren zelf verantwoordelijk voor de manier waarop zij hun kinderen in de christelijke leer opvoedden. Ze moesten maar zien wat er van kwam. En tegen mijn moeder plaatste hij een gompeld terzijde, waarvan tot mij slechts de

mysterieuze woorden 'gereformeerd op wioletjes' doordrongen.

Ook huiswerk maken behoorde op zondag vanzelfsprekend tot de onmogelijkheden, op dat punt heerste er tussen ouders en kinderen een opmerkelijke eensgezindheid. Wij werden daarin krachtig gesteund door onze hoofdonderwijzer, die ons in het door hem geleide 'opleidingsklasje' beschouwde als een reeds enigszins tot verstandig oordelen bevoegd publiek, waaraan hij wel een pijnlijke eigen ervaring kwijt kon zonder daardoor te veel aan autoriteit in te boeten. Eens had hij, zo vertelde hij, door helaas niet nader aangeduide persoonlijke omstandigheden in ernstige tijdnood geraakt, op zondag zitten studeren voor een van zijn talloze examens. Dat had in het geheel niets opgeleverd: met hoon overladen was hij door zijn examinatoren heengezonden. Dit trieste voorval had hem tot onmiddellijke inkeer gebracht. Nooit meer had hij op de dag des Heren een studieboek geraadpleegd, waarna hij moeiteloos de ene akte na de andere gehaald had.

Tot ons leedwezen was het studieverbod niet van toepassing op het van buiten leren van de door de dominee opgedragen 'zondag' uit de Heidelbergse catechismus, die tijdens de catechisatie door hem overhoord werd, en evenmin op het wekelijkse psalmvers, dat we 's maandagsmorgens op school moesten opzeggen. Mijn ouders stonden erop dat hun nakomelingen zich bij beide gelegenheden zouden doen kennen als waardige erfgenamen van het calvinistische gedachtegoed, in wie het niet zou opkomen om bij het erin stampen van de vierde zondag toe te geven aan de demonische verleiding om een afwijkend antwoord te bedenken bij de vraag 'Doet dan God den mensch niet onrecht, dat Hij in zijne wet van hem eischt wat hij niet doen kan?'

Die beide stichtelijke opdrachten kostten 's zondags een hoop tijd en dat was jammer, want voor het overige hoefde het eigenlijk helemaal niet zo'n vervelende dag te zijn. Je kon op je dooie gemak een plezierig boek lezen, er kon onbekommerd buiten gespeeld worden, mits dat niet met al te wereldgelijkvormige herrie gepaard ging, en eerlijk gezegd had ook het verplichte kerkbezoek z'n aardige kanten. Die zondagse samenkomsten hadden wel iets gezelligs. Op de een of andere manier vormden de kerkgangers een grote familie. Als je rondkeek zag je vrijwel